

En toen was het oorlog

JULIEN VAN REMOORTERE

En toen was het oorlog

Verhalen van de kleine man
in de Tweede Wereldoorlog

 | LANNOO

Inhoud

Vooraf	
De oorlog van de gewone mensen	7
Hoofdstuk 1	
Het voorspel: een tijd van leugens en onzekerheid	13
Hoofdstuk 2	
10–28 mei 1940: dertienduizend doden in achttien dagen	23
De Duitsers vallen België binnen	23
De eerste oorlogsdagen vanop de tweede rij	31
Op de vlucht	50
Dagen van geweld	69
De capitulatie: het einde van de Achttiendaagse Veldtocht	82
Hoofdstuk 3	
Onder de bezetting	85
De bezetting begint	85
Krijgsgevangenen	92
Alles went, zelfs de bezetting	98
Ontspanning in oorlogstijd	105
Verboden en plantrekkerij	107
Hemels vol vliegtuigen: nooit geziene inferno's	111
Om den brode of verplicht gaan werken in den vreemde	127

Hoofdstuk 4	
Brood op tafel en warme voeten	149
Op rantsoen	149
Overleven in barre tijden	156
Oorlog in de keuken	169
Hoofdstuk 5	
Verzet, collaboratie en repressie	175
Het verzet	177
De collaboratie	182
Verhalen van Oostfronters	184
De repressie	187
Hoofdstuk 6	
Invasie, aftocht, bevrijding en een duivels slot	199
Invasie	199
Aftocht	204
Bevrijding	208
Onder de V-bommen	229
Epiloog	
Victorie	239
Eindnoten	243

Vooraf

De oorlog van de gewone mensen

De brave Sergeant

Hoort het kanon, het schijnt te rusten
Men hoort niet meer het bulderend geschut
Men wil op aarde geen bloed meer doen vloeien
Gedaan is de vernieling en dood.
Achter het bos ziet men de maan oprijzen
Droevig aanschouwt gij het droevig slagveld
De doktoers die lopen heen en weder
Dragen de gekwetsten op en neer
Wie weet hoeveel brave zielen
Gisteren nog kloek vol moed
Die voor hun land daar vielen
Het verfdn met hun bloed
Wie weet op wie zij nog riepen
Voor zij eeuwig insliepen.

De overblijvende soldaten
Schaarden zich samen in 't rond
En zochten naar hun kameraden
Die zij niet meer vonden op dien zelfden stond
De goede sergeant schouwde zijn troepen
Met zijn kleine zakboek in de hand
Kwam hij vol onrust de namen afroepen
Van hen die streden voor hun vorst en land
Weldra klonk het uit menige mond

Vielen dood of werden gewond
Dan riep hij ook gans bevend
De naam van zijne zoon
Niemand kon hem antwoord geven
Geen enkele stem, geen schroom
Frans, riep hij nog eenmaal teder
Slechts de echo klonk weder.

Tussen de lijken der gesneuvelde soldaten
Vond men de zoon van de brave sergeant
De soldaten lieten het hun niet blijken
En hielpen met een medelijdend hart
Moed, spraken zij met tranen in d'ogen
Allen trof hen die wrede slag
De arme vader stond daar als een paal onbewogen
De ogen gericht op zijn kind die daar lag
Hij richtte het lijk op van de grond
Kuste het op den doden mond
Wat moet ik aan uw moeder zeggen
Als ik nog wederkeer, wat moet ik haar uitlegen
Zij beminde hem zo teer
Rust zacht, mijn zoon, mijn brave
Uw vader zal u begraven.

Met zijn sabel doorwoelde hij de aarde
Totdat hij een graf had voor zijn zoon
De soldaten betoonden hun zacht minnende woorden
En spraken op een zachte toon
Blootshoofds stonden de soldaten in de rangen
Vol droefheid woonde zij die plechtigheid bij
Allen stonden zij daar met het hart bewogen
Heden aan hem, morgen aan mij
En de arme vader sprak met klem
Tranen verstikten zijn stem
O gij vervloekte oorlogsbode
Beseft gij niet het kwaad
Dat gij hier sticht op aarde
Door uw wrede daad

Het bloed dat gij hebt doen stromen
Zal ook u overkomen.¹

Nee, dit boek wordt niet de zoveelste historische studie over de Tweede Wereldoorlog. Wél wil het tonen hoe de oorlog gezien en ervaren werd door de doorsnee mens: hoe gewone mannen en vrouwen opeens geconfronteerd werden met nooit vermoede verschrikkingen, hoe ze al spoedig een beroep moesten doen op al hun vindingrijkheid om aan voedsel en brandstof te komen, hoe ze heimelijk naar de ‘Engelse radio’ luisterden en op een landkaart vlaggetjes prikten om de frontlijn aan te duiden. De gewone mens die snakte naar de bevrijding, naar wit brood, naar een lekkere sigaret. De gewone mens die ernaar verlangde eindelijk nog eens zoveel te eten dat zijn broeksriem ervan spande.

Weet de lezer die ongeveer even oud is als ik nog hoeveel uren je in de rij stond bij de viswinkel toen er een lading haring gearriveerd was? Kun je je nog voorstellen hoe ’s nachts de zoeklichten spookachtig de hemel verlichtten? Kun je je de smaak nog herinneren van patattentaart met sacharine of van bierpap? Weet je nog hoe moeder na elke boterham het broodmes moest afschrappen omdat het brooddeeg er hardnekkig aan kleefde? Ben je nog op de loop geweest voor de *Feldwebels* en de controleurs toen je met een kluts graan naar de mulder (moleenaar) trok?

Ik was tien toen we op 10 mei 1940 de Tweede Wereldoorlog over ons heen kregen. Mijn ouders waren heel eenvoudige werkmensen: vader verdiende de kost als dokwerker aan de Antwerpse haven, moeder beredderde het gezin en kluste, als ze er de kans toe kreeg, soms wat bij, bijvoorbeeld in de erwtenpluk, waarvoor in die tijd nog heel veel vlugge handen nodig waren.

Van mijn tien tot mijn vijftien jaar was ik een oorlogskind. Ik beleefde de oorlog dus precies in de jaren waarin een kind zich tot puber ontpopt, met alle verwarring en emoties die daarmee gepaard gaan. Dat alles te midden van een oorlog die ik niet ten volle begreep of kon begrijpen. Wel hield ik mijn ogen en oren wijd open – ik was wat men noemt een ‘nieuwsgierige wezel’ – en trachtte zo goed en zo kwaad als dat ging doorheen de verwarring van de oorlog mijn eigen weg te zoeken.

Mijn beleving van de oorlog was heel intens, maar het was een andere oorlog dan in de geschiedenisboeken beschreven wordt. Ik beleefde de oorlog van de gewone mensen. Zij hadden misschien amper van Hitler gehoord, maar waren er zich scherp van bewust wie de vijand was. Ze kenden periodes van angst die je adem deden stokken en je naar het hart deden grijpen, ze hebben vliegtuigen en bommen zien vallen, en burenen opgepakt zien worden om nooit meer thuis te komen. Moeders en vaders moesten elke dag wonderen verrichten om de monden

van hun kroost te voeden, en, in de bittere winters, hun voetjes warm te houden. Het was een dagelijkse strijd om het naakte bestaan, de eindeloze worsteling om de hand te kunnen leggen op iets eetbaars of iets brandbaars.

Wat dat betreft woonden we in het Waasland, op de grens tussen polder en zand, in een bevoorrechte streek. In groepjes trokken we het polderland in, en als we op de akkers niets vonden dat achtergelaten was, dan gingen we het halen waar we het wél konden vinden. Moeskopperij – het stelen van groenten en gewassen – was een noodzaak. We waren kleine dieven, sluwe stropers en slimme overlevers. Ook dat verdiende na de oorlog een medaille, maar we hebben ze nooit gekregen. De machtige heren waren, zijn en blijven immers steevast blind voor de slimme ‘puitenslagers’ – kikkerbiljetjes waren tijdens de oorlog meer dan een delicatessen –, de bieten- en patattendieven, de na-oogsters op ontelbare akkers, de vogelvangsters met aloude slagnetten, de uitzetters van netten in de Scheldekreeken en de vangsters van fazanten met behulp van een oud fietswiel. Aloude vaardigheden en overlevingstechnieken die nu een sluimerend bestaan leiden in het collectieve geheugen, al valt jammer genoeg nooit uit te sluiten dat we ze ooit opnieuw tot leven zullen moeten wekken.

Zonder dat er een bewust plan achter stak, tekende ik nagenoeg dag na dag op wat er gebeurd was, in een cahiertje met een harde kaft. Het weer bijvoorbeeld: zoveel procent bewolking, zoveel streepjes regen opgevangen in een oud, van streepjes voorzien potje, zoveel graden boven of onder nul die ik aflas van een kwikthermometer waar mijn grootvader, de klompenmaker, toch nooit naar keek en dat ik hem heb afgetroggeld met alle listen en vleierijen waartoe een kleinzootje in staat is. Ik kan nog altijd nagaan hoe koud of warm of regenachtig het was op, zeg maar, de elfde september in het jaar 1942. En verder schreef ik op wat er iedere dag gebeurde en wat ik de moeite waard vond om op te tekenen: een neergeschoten Engels vliegtuig bijvoorbeeld, het allereerste dat neerkwakte in onze poldergrond. En je moest nooit vragen waar precies, je had alleen maar de ‘begankenis’ te volgen, de ‘kladden’ mensen die naar de polder liepen, om zich te vergapen aan het vliegtuigwrak.

‘Hier!’ beval mijn moeder. ‘Aan mijn hand!’

Ik rechts, mijn jongere broer links.

Het vliegtuig was neergestort in de Hofdam: een smeulend karkas van verwrongen aluminium en metaal. Bij het nog narokende wrak was een Duitse soldaat geposteed, geweer aan de riem en een Duitse scheper aan de leiband. Maar je mocht wel om het wrak heen lopen. Het leek wel een bedevaart. De een raapte een stukje aluminium op van wat zo hoog gevlogen en zo laag gevallen was, de ander een stukje mica, een restant van een vliegtuigraampje: daar kon je kruisjes uit

zagen om ze te verkopen aan eerstecommunicanten die aldus de zegen van heel hoog over zich heen kregen...

Mijn moeder bleef opeens staan en wees naar iets onbepaalds bloederigs tussen de kleikluiten.

‘Dat zijn de hersenen’, leerde ze ons, ‘van dienen braven Engelsman, die hier gesneuveld is voor ons. Die gaan we niet zo laten liggen. We gaan ze begraven.’

Wij dus, op haar aanwijzingen, met onze klompen een putje graven, en met diezelfde klompen de hersenen van ‘dienen braven Engelsman’ naar het putje schuiven tot ze erin vielen. Tot slot bedekten we het kleine geïmproviseerde graf met klei en lazen we onze vier akten, voor de zielenrust van de man die hier uit elkaar gespat was voor ons heil en onze bevrijding.

Die kleine verhalen zijn niet te vinden in de grote geschiedenisboeken die ons het grote verhaal van de Tweede Wereldoorlog vertellen, met de ronkende namen van de hoge bevelhebbers, de roemrijke veldslagen, de overwonnenen (wee hen!), en de helden, of beter: zij die zich de leiders van de helden noemden. Wanneer ik hun namen hoor, sla ik in ongeloof een hand voor mijn mond.

En zo belicht mijn oorlogsdagboekje maar een kleine morzel van Wereldoorlog Twee. Geen helder uitgelicht panorama, maar hooguit een flitsje van wat zich afspeelde. Mijn cahiertje vulde zich verder met krantenknipsels. Later werd ik, via een bijdrage van heemkundige Julien De Vuyst in *Ons Heem* (themanummer ‘Meidagen 1940’), getroffen door de zogenaamde ‘marktliederen’ ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. Deze marktliederen, die van het einde van de negentiende eeuw tot in de Tweede Wereldoorlog gezongen werden op markten, aan kerken of op kermissen, heb ik doorheen dit boek geweven. Vaak gingen ze over de ellende van de oorlog, maar evengoed over moorden en andere gebeurtenissen die het volk beroerden. Voor een paar centen konden mensen de teksten kopen, om ze na te lezen of mee te zingen. Pas toen de mensen meer en meer de krant begonnen te lezen, zijn ze stilaan verdwenen.

In dit boek breng ik een selectie bijeen van mijn eigen notities, samen met krantenknipsels, fragmenten uit boeken en andere documenten. Maar vooral zijn er de verhalen die me toegestuurd werden door mijn leeftijd- en lotgenoten. Wie tien was in mei 1940, is nu een tachtiger en heeft zich niet kunnen voorstellen hoe vlug, na het magische jaar 2000, hun rangen gedund zouden worden. Zij zijn de laatsten die het nog allemaal aan den lijve hebben meegemaakt. Sommigen van hen hebben hun oorlogsleven vastgelegd in een vaak verrassend goed geschreven verhaal, dat allereerst bedoeld was als een soort testament voor hun kinderen, kleinkinderen en achterkleinkinderen. Anderen kropen op mijn vraag in hun pen en gingen op zoek in alle doosjes en hoekjes van hun herinnering. Nog anderen

gaven de voorkeur aan een of andere vorm van interview. En zo kreeg ik een enorme verhalenbundel bij elkaar, uit zowat alle streken van het Vlaamse land. Allemaal flitsjes – af en toe grote flitsen – uit diezelfde oorlog. Het is niet het grote, officiële heldenverhaal van de Tweede Wereldoorlog. Het is de kleine oorlog van de gewone mens, en juist daardoor des te pakkender.

Julien van Remoortere

Hoofdstuk 1

Het voorspel: een tijd van leugens en onzekerheid

Hitler deed een varken dood

De Konferentie van Vier werd gehouden in de groote zaal van het 'Führerhaus', welke behangen is met Gobelin-tapijten en voorzien van moderne meubelen in bleek hout. De vier regeeringshoofden waren rondom een tafel gezeten. Geen nam het voorzitterschap waar.

M. Neville Chamberlain sprak in het Engelsch; M. Daladier in het Fransch; M. Hitler in het Duitsch, terwijl de Duce om de beurt in een van die drie talen sprak, en soms, in den loop van dezelfde uiteenzetting, van de eene naar de andere oversprong. Dr. Schmidt, de Duitsche tolk, poogde alles zoo vlug mogelijk te vertalen.

De persoonlijke besprekingen tusschen de vier Staatslieden waren zeer hartelijk. Mussolini groette Hitler glimlachend in het Duitsch: 'Guten Tag, mein Führer'.

– Het Nieuws van den Dag, 1 oktober 1938

Hitler droomde ervan om alle Duitsers te verenigen in één groot vaderland. In maart 1938 begon hij met de inlijving van Oostenrijk. Daarnaast aasde hij op alle stukken land die Duitsland na 1914–1918 had moeten afstaan aan andere landen. Vooral op Sudetenland had hij zijn zinnen gezet, een stukje van het toenmalige Tsjecho-Slowakije, waar heel veel Duitsers woonden. Toen al hing er oorlog in de lucht. België, Nederland en Frankrijk mobiliseerden hun troepen. Bij ons was de chaos compleet. De mensen waren er niet over te spreken dat de mannen opgeroepen werden. 'En wie gaat dat allemaal betalen?' morden ze. 'Jawel, de kleine mens

natuurlijk, zoals altijd, maar de rijken die spartelen er zich wel uit, gelijk altijd.’ Nee, die mobilisatie viel niet in goede aarde.

Maar de grote mannen uit Engeland en Frankrijk wilden helemaal geen oorlog en gaven Hitler dan maar liever de vrije hand in Sudetenland. Niet alleen vreesden ze hem, ze waren eenvoudigweg niet in staat om tegen hem te vechten. Je mag niet vergeten dat 1914–1918 nog maar twintig jaar geleden was. Hoeveel honderdduizenden van hun mannen waren niet gesneuveld in de modder van de IJzer en de Somme, en op het slagveld van Verdun? Daar kan een land aan doodbloeden. En tegelijk hadden ze zich aan die oorlog platzak betaald. Wij, gewone mensen, hadden er geen gedacht van hoeveel zo’n oorlog had gekost.

Dus gaven ze Hitler maar zijn zin. Laat hem maar een stuk van een land inpalm, zagezegd omdat daar veel Duitsers woonden, liever dan nog eens in de loopgraven te gaan. Ze kwamen bijeen in München, die schone stad: Chamberlain voor Engeland, Daladier voor Frankrijk, Mussolini voor Italië en natuurlijk Hitler voor Duitsland, waar hij het allemaal voor het zeggen had.

Goed, knikten Chamberlain en Daladier eind september 1938, doe maar, deze ene keer, en belooft dat je alle andere landen met rust zal laten. Hitler beloofde het op zijn communiezieltje – als hij dat al ooit heeft gehad –, Chamberlain en Daladier vlogen naar huis en de mensen juichten ‘bravo’ en ‘merci’, omdat er niet weer een nieuwe oorlog op komst was.

Maar niet iedereen was opgelucht. Churchill bijvoorbeeld, die het later, in mei 1940, in Engeland voor het zeggen zou krijgen. Toen Chamberlain onder handgeklap thuiskwam uit München, gromde Churchill: ‘We kozen voor de schande en we zullen de oorlog krijgen!’

Wij hier in Vlaanderen waren natuurlijk ook ‘content’ dat er niet alweer een nieuwe oorlog aanwaaide. Over de besprekingen in München werden liedjes gemaakt, zoals dit Vlaams, charleston-dingetje:

Hitler deed een varken dood,
Chamberlain die kreeg ne poot
en Daladier,
die speel’der voetbal mee.
Hee!

Aangezien in onze uitheem van Beveren-Waas niemand ook maar enig benul had wie of wat Daladier was, werd zijn naam vaak veranderd in ‘saladier’, een keukenvoorwerp dat de meisjes, die in Antwerpen gingen dienen bij rijk volk, wél ken-

den. Waarom Daladier voetbal speelde en waarmee, is een raadsel dat nooit werd opgelost.

En onze gemobiliseerde mannen mochten begin oktober 1938 terug naar huis. Er was al lang genoeg met hun voeten gespeeld, vonden ze.

Een beklemmende dreiging

En toch bleef er oorlog in de lucht hangen. Hoe kinderen dat kunnen aanvoelen, wordt prachtig verteld door Wilfried De Jonghe. Als kind woonde hij in Koolskamp, een deelgemeente van Ardooië, zowat halverwege tussen Lichtervelde en Tielt:

“Om mijn oorlogservaringen neer te schrijven, moet er rekening gehouden worden met twee belangrijke gegevens. Allereerst: die herinneringen zijn zeker beklijvend geweest, maar door de tijd heen is er een beetje waas over gekomen, hoewel de gebeurtenissen vast in mijn geheugen zijn gegrift. Daarbij mag ik de rol niet vergeten die onze gezinssituatie speelde. Vader (°1900) was onderwijzer, moeder (°1909) had een dubbele nationaliteit: de Belgische en de Amerikaanse. Ze was namelijk in Amerika geboren uit Belgische ouders die in de jaren 1900 naar Amerika geëmigreerd waren. Er waren twee kinderen: ikzelf (°1927) en mijn zus (°1929).

In de grote vakantie van 1939 vertrokken mijn ouders naar Amerika, op familiebezoek. Samen met de Amerikaanse familie bezochten ze in New York de fameuze wereldtentoonstelling 1939.

Voor mijn ouders vertrokken, was er in West-Europa al oorlogsdreiging, en die groeide in de maanden juli–augustus 1939 alsmaar aan. Belangrijk voor mijn zus en mezelf was dat we, tijdens de afwezigheid van onze ouders, mochten verblijven bij onze grootouders, die vlak in de buurt woonden.

In september 1939 keerden mijn ouders terug uit Amerika. Ik voelde dat er in ons gezin een ongewone spanning heerste. En dat het nu echt oorlog zou worden. Mijn vader werd gemobiliseerd en de spanning sloeg over in een soort paniek. Ik liep tussen grote mensen die luid door elkaar spraken, zag tranen, zag knuffels, zag afscheid, zag wanorde en hoorde vooral tussen dit alles door dat mijn ouders ook een beetje ruzie maakten: ‘Hadden we de kinderen maar meegenomen, dan zouden we zeker in Amerika gebleven zijn.’ ‘Onze beste vrienden uit Tielt zijn er gebleven.’ Enzovoort.

Vooraf mijn moeder was in die dagen alleen met grote omzichtigheid te benaderen. Ik kan ervan meespreken.

Gelukkig duurde die mobilisatie niet lang. Er zou geen oorlog komen. Mijn vader was al na enkele dagen terug thuis. In zijn soldatenplunje vond ik hem veeleer grappig dan dat hij er uitzag als een echte krijger. Omdat hij al naar de veertig ging, werd hij ingedeeld bij de luchtbescherming.

En de mensen in mijn omgeving maar babbelen. Er kwam zogezegd geen oorlog, en toch voelde ik een groeiende spanning en onrust. De verhalen van '14-'18 werden opgediept. 'Als die Duitsers van vroeger hier ooit nog terugkomen, dan moeten wij er allemaal aan!'

Thuis hoorde ik hoe er plannen werden gemaakt over vluchtschema's, het verbergen van kostbaarheden en inslaan van voorraden. Intussen werd er met gespannen aandacht naar de radio geluisterd. En wij, de kinderen, laveerden daar tussendoor. Ik voelde de spanning stijgen. Voortdurend werd ons voorgehouden: 'Hou je stil, blijf in de buurt, wacht maar als 't oorlog wordt, treuzel niet met dat eten, want...', en ga zo maar door.

We speelden nog altijd oorlogje, maar dan wel met meer ernst dan voorheen. Die van de 'platse' tegen die van de 'vuilpanne'. Vechten vanuit hutjes, opgetrokken met stro en stokken. Soms kwamen er gevaarlijke 'schietlappen' aan te pas.

Toen het jaar 1940 aanbrak, voelde ik duidelijker aan dat er iets ernstigs kon gebeuren. Waarom testten ze de sirenes uit? Waarom kwamen af en toe een of twee vliegtuigen boven ons dorp cirkelen? Waarom stonden, naarmate het weer steeds beter werd, alsmäär meer mensen in groepjes te praten tot een stuk in de avond? Waarom soms zo geheimzinnig? Waarom verborg vader zijn oude revolver, verpakt in een vettig stuk doek, in een vers gegoten betonnen paal? Wat een vreemde tijd.

Op zekere dag kwamen goede vrienden uit Tielt op bezoek. Ik hoorde dat zij naar Frankrijk zouden vluchten, overtuigd als ze waren dat de oorlog onvermijdelijk was. Mijn ouders kochten bij hen een grote zak koffie: hamsteren, weet je wel?

Mijn tantes evenwel, die op korte afstand van ons huis een kruidenierswinkel openhielden, en dus ook koffie verkochten, vonden de aankoop van mijn ouders misplaatst. Ruzie in de familie, en dat voor een zak koffie. Oorlog in het klein."

Het Soldatenleven

Wel daar is nu den droeven tijd
Voor te dienen bij den troep,
O, wreed zal het zijn, het afscheid
Daar moeten eten ratatoei en soep.
En discipline en al dat kommanderen
Is men niet braaf dan vliegt men in den bak,

En met 't geweer moeten marcheren
En dan nog kruipen in uw strozak.

Refrein

Ja, nu moet ik mijn Trees verlaten
Wel, o God, wat droevig lot,
En nog gaan dienen de soldaten
Van dat afscheid word ik nog stapelzot;
Zij die riep, 'ach lieve Jan',
Gij wordt later mijnen man,
Wilt met moed de wapens dragen
Gij wordt later nog sergeant,
Kapitein of commandant,
Of minister van ons Belgenland.
Zij die weenden maar het kon niet baten
Wat droef lot, hij werd piot.

Nu is onze Jan al soldaat
En hij is niet kontent bij den troep,
En krijgt daar nooit een stuk gebrad
't Is alle dagen voor hem de zelfde soep,
Ja, in zijn huis kon hij van 't verken eten
Een schelle spek en ene schotel pap,
Moeder's schapraai kon hij niet vergeten
Hij riep: 'Ach God, zij maken mij hier slap.'

Nu moet hij naar 't kamp marcheren
Met geweer en ransel, pak en zak;
En voor kolonels defileren
Ja, bij den troep daar kent ge geen gemak.
Hij roept: 'Och Trees, in 't kamp wat een miserie,
Ik denk aan u in mijn verdrietig lot;
Zij gaan mij hier nog doen kreveren,
Duurt dat nog lang dan ga ik kapot.'

Nu is Jan zijnen tijd voorbij,
Dienen troep met zijn kommandement,
En zijne Trees die was ook blij,

Zij riep: 'Wel Jan, nu wordt gij mijnen vent.'
Zij gaf een kus op zijne rode wangen
En hij die drukt zijn Treesken aan zijn hart:
Meer moesten zij toch niet verlangen
Vergeten was nu hun bittere smart.

Spannend, al dat kaki op straat

Liza Herremans, uit Dworp:

"In september 1939 werden onze jongens en mannen opgeroepen, gemobiliseerd dus, en 'lagen ze ergens te velde', stand-by voor als de Duitsers ons zouden aanvallen. Hitler wou heel Europa verenigen in het grote Duitse Rijk.

Het was voor ons wel spannend, al dat kaki op straat. Zelfs onze proost kwam de studiekering leiden in legeruniform. Ik was bijna zestien jaar en lid van de V.K.A.J. Wij liepen of liever, tranden naar Halle waar we school liepen.

De feestzaal en nog andere lokalen werden ingenomen door soldaten van Eupen en Malmedy, ver weg van de grens. Bij een eventuele oorlog hoefden ze dan niet tegenover eigen mensen te staan. Dat stukje België hoorde vroeger bij Duitsland.

Wij, meisjes, kregen streng verbod om met de soldaten te spreken. Maar streng zijn had geen zin: als spreken niet mocht, dan werden er over en weer briefjes uitgewisseld.

Uit liefde voor het vaderland, maar vooral voor onze soldaten, gingen we breien. De kaki-wol kregen we van school. Alpenmutsen, sjaals en handschoenen, al onze vrije tijd ging eraan.

's Avonds was er op het kerkplein openluchtfilm om onze jongens uit de herbergen te houden. Boerenzonen mochten naar huis om de oogst binnen te halen.

Even leek de dreiging voorbij. De 'grote vier' kwamen bijeen en de demobilisatie volgde."

Hitler, die vuile leugenaar

'Het woord van Hitler is niet meer waard dan het papier waarop hij het geeft.'

– Eerste Minister Chamberlain, in een radiotoespraak op 4 september 1939

Wat te verwachten was, gebeurde. Hitler lapte zijn belofte om geen enkel ander land of een deel ervan in te palmen, aan zijn 'Stiebels', zoals we de Duitse laarzen

later zouden noemen. In maart 1939 zorgde hij ervoor dat Slowakije zich losmaakte van Tsjechië en dat het een vazalstaat van Duitsland werd.

Een dag later kon hij het niet laten om ook Tsjechië te bezetten en dus Praag in te nemen. Daarmee had hij heel Tsjecho-Slowakije in zijn klauwen.

En een weekje later pakte hij de streek Memelland af van Litouwen.

Dat allemaal zonder ook maar één schot te lossen. De zogenaamd grote mogelijkheden keken de andere kant op, of deden een, soms zelfs twee ogen dicht. De gewone mensen hier in Vlaanderen trokken zich daar ook niet veel van aan. Soms hoorde je wel eens zeggen dat Hitler een grote, vuile leugenaar was, maar Tsjecho-Slowakije was zo ver, en wie om de drommel had ooit al gehoord van het Memelland? Memel, dat woord kenden we wel: in ons dialect betekende het 'houtworm'. Tja...

Hier viel de eerste Duitse adelaar

Zelfs Limburg was een verre streek voor ons in een tijd waarin wij geen tv en vaak ook geen radio of gazet hadden. Pas jaren later hebben we ontdekt dat in Limburg iets speciaals was gebeurd. Op 10 januari 1940, vier maanden voor de Duitse inval in België, maakte een Duits vliegtuig, een Messerschmidt ME 108 een noodlanding in Vucht, een dorp aan de Limburgse Maas. Later bleek dat de inzittende militairen in het bezit waren van uiterst geheime documenten, die tot in de kleinste kleinigheid de nakende Duitse aanval op België, Nederland en het Groothertogdom Luxemburg beschreven, niets minder dus dan de invasiplannen die de Duitsers enkele maanden later ten uitvoer zouden brengen. Niemand geloofde dat die documenten echt waren of ernstig dienden te worden genomen, hoewel de Duitse vliegeniers pogingen ondernamen om ze te verbranden.

Op de plek waar het vliegtuig in 1940 een noodlanding maakte, aan de Neerveldstraat in Vucht, werd later een monumentje opgericht, met het volgende opschrift:

Hier viel met documenten zwaar,
de eerste Duitse adelaar.

Jong en oud, heuge 't u goed:
vier maand later kwam de vloed.

600.000 man onder de wapens

De troep is goed
ie kan nie beter wezen.
De troep is goed,
ie kan nie beter zijn.
Alle dage vlees en soep
zonder werken, zonder werken.
Alle dage vlees en soep
zonder werken bij den troep.

En het was nog lang niet gedaan met de schurkenstreken van Hitler. In augustus 1939 zat hij met Rusland aan tafel. Een groot deel van Europa werd er zomaar onder hun beiden verdeeld, alsof ze van de legers van de andere landen – later de geallieerden – niet het minste te vrezen hadden. Rusland kon doen wat het wilde in een deel van Polen, Finland, Estland, Letland, Litouwen en Bessarabië. Duitsland kon zijn gang gaan in de rest van Polen, Denemarken, Noorwegen, Nederland, België, het Groothertogdom Luxemburg, Frankrijk, Joegoslavië en Griekenland. Het gevolg laat zich raden: oorlog. En geen kleintje. Een kettingreactie van oorlogen eigenlijk, die als een donkere wolk over Europa hingen. Kardinaal Van Roey riep alle katholieke scholen op om op bedevaart te gaan naar een of ander Mariaheiligdom en er te bidden voor de vrede. Zijn oproep bleek vergeefs.

En toen was België wel verplicht om na de ongelukkige mobilisatie van september 1938, alweer soldaten te mobiliseren. Dat werd op 26 augustus 1939 beslist met een nieuw plan dat uit vijf fasen bestond, waarbij de soldaten dikwijls nodeloos ‘in paraatheid’ werden gebracht, zoals dat werd genoemd. Er werd gemord omdat alleen de ‘doppers’ onder de wapens moesten, en dat het allemaal de schuld was van de munitiefabrikanten, van de vrijmetselaars, de omgekochte diplomaten en de joden. Maar uiteindelijk kregen ze een stevig leger, nagenoeg 600.000 man groot, bij elkaar. Deze bestond uit 4.800 officieren, 16.500 reserve-officieren, 30.000 beroepssoldaten, 47.000 dienstplichtigen van de lichte van dat jaar en 500.000 opnieuw opgeroepen soldaten uit oudere lichten. Omdat het gevaar uit het oosten dreigde te komen, werden onze soldaten gelegerd in de verdedigingsgordels langs het Albertkanaal en de Maas, plus in de grensgebieden met Duitsland tussen Turnhout en Aarlen.

Onze 600.000 soldaten konden niet beletten dat de Duitsers op 1 september 1939 toch Polen binnenvielen, een invasie die het begin van de Tweede Wereld-